

Славутыя суайчыннікі

**АХІЛЕС ЮЗАФ БАНОЛЬДЗІ:
СПЯВАК, ФАТОГРАФ, ПАЎСТАНЕЦ**

Жыццёвы шлях і творчая дзейнасць «італьянскага беларуса»

А. І. Смолік,
загадчык кафедры культуралогіі
Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў,
доктар культуралогіі, прафесар

Даследаванне беларускай культуры эпохі рамантызму (XIX ст.) адкрыла для мяне шмат імёнаў славурых дзеячоў мастацтва, творчасць якіх была невядома не толькі іх сучаснікам, але і нават многім цяперашнім мастацтвазнаўцам. Пра некаторых выдатных дзеячоў (М. Гузікаў, А. Абрамовіч, В. Казлоўскі, Э. Плятэр, І. Цясевіч, М. К. Агінскі) мы ўжо распавядалі на старонках часопіса. Думаецца, варта пазнаёміць чытачоў з яшчэ адной асобай, якая ўпісала ў гісторыю беларускай мастацкай культуры яскравую старонку. Значнасць гэтаму чалавеку, які быў сапраўдным патрыётам, змагаром за свабоду Радзімы, шчырым прыхільнікам і папулярызатарам беларускай культуры, надае італьянскае паходжанне. У Італіі ён вядомы як Джузэпе Ахіл Эльмір Банольдзі (1821–1871), на беларускіх землях – як Ахілес Юзаф Банольдзі.

**Музычнае жыццё і шчырае
сяброўства**

Са сціпрых звестак, якія маюцца ў айчынай навуковай літаратуры, вынікае, што гуманітарную адукацыю Джузэпе атрымаў у Лазанскім універсітэце (Швейцарыя). Настаўнікам музыкі пэўны час быў сусветна вядомы кампазітар Ферэнц Ліст. Віктар Скарабагатаў схільны лічыць, што «вакальныя навыкі юнак набыў пад кіраўніцтвам бацькі» [3, с. 84]. К. Банольдзі ў 1820-я гг. лічыўся адным з лепшых спевакоў Еўропы – менавіта так характарызуе яго М. К. Агінскі ў сваіх «Лістах аб музыцы».

У дваццацігадовым узросце Банольдзі пакінуў Італію і пасяліўся ў Вільні. Дарэчы, у гэты час шмат італьянскіх музыкантаў, мастакоў наведвалі Беларусь і супрацоўнічалі з нашымі творцамі. Так, працяглы час у Залессі жыві знакаміты італьянец Паліяні, назаўсёды свой лёс з Беларуссю звязаў вядомы мастак Міхал Эльвіра Андрыёлі. Магчыма, і Ахілеса як ужо вядомага вакаліста запрасілі ў беларускую музычную сталіцу.

Сучаснікі сведчаць, што ён валодаў багацейшай гамай інтанацыйных нюансаў, гумарам і драматызмам ігры.

Бурлівае мастацкае жыццё горада захапіла маладога спевака. Ён з італьянскім тэмпераментам акунуўся ў культурнае жыццё Вільні. З лёгкасцю засвоіў беларускую мову, падтрымліваў творчыя стасункі з шэрагам кампазітараў і выканаўцаў. Таленавітага італьянца нават запрасілі ў Шляежцкі інстытут выкладчыкам спеваў.

Усімі колерамі вясёлкі зазіхацела жыццё Банольдзі пасля знаёмства з віленскай прыгажуняй Леакадзіяй Багнеўскай, якую юнак пакахаў. У хуткім часе Ахілес і Леакадзія, якая таксама была закахана ў прыгожага італьянца, пабраліся шлюбам.

На жыццё Ахілеса зарабляў педагогічнай і канцэртнай дзейнасцю. Вельмі падабалася спеваку выконваць творы тагачасных пачынаючых кампазітараў Фларыяна Міладоўскага і Станіслава Манюшкі. Яны былі ўдзячны Ахілесу за папулярызаванне іх творчасці. Міладоўскі прысвяціў спеваку адзін са сваіх зборнікаў рамансаў, Манюшка – двухактовы варыянт оперы «Галька» і песню «Папрадуха» [1, с. 32]. А ў лютым 1851 г. кампазітар напісаў песню «Pelligrina roninella» на верш Ахілеса. У творчай спадчыне беларуска-польскага

кампазітара ёсць таксама твор, прысвечаны Леакадзіі Багнёўскай.

Інтуітыўна А. Банольдзі адчуваў у музычных творах Ф. Міладоўскага і С. Манюшкі тое народнае, беларускае, што музыкаванаўцы пачнуць разумець і цаніць пазней. Малады кампазітар С. Манюшка і знакаміты спявак А. Банольдзі пасябравалі на ўсё жыццё. Вакальнае майстэрства Банольдзі Манюшка цаніў вельмі высока. У адным са сваіх лістоў да рэдактара часопіса «Ruch muzyczny» Сікорскага кампазітар прызнаецца, што, працуючы над пастаноўкай «Галькі», ён «загінуў бы, напэўна, калі б не знайшоў у Банольдзі больш, чым роднага брата: ён усяляк дапамагаў мне – рыхтаваў з выканаўцамі сольныя і некаторыя харавыя партыі, сам спяваў партыю Ёнтака, якая, як падказвае мне сэрца аўтара, ніколі не будзе выканана лепей» [4]. Цікава, што галоўную партыю Ёнтака ў «Гальцы» павінен выконваць тэнор. Але ў Вільні, дзе адбылася яе прэм'ера, Манюшка выпісаў гэту партыю ў разліку на выкананне Банольдзі – барытона. Пазней спявак пераклаў лібрэта «Галькі» на італьянскую мову, што паспрыяла пастаноўцы оперы ў італьянскіх тэатрах. Знаёмства з творчай спадчынай А. Банольдзі сведчыць, што славыты спявак перакладаў і іншыя вершаваныя творы С. Манюшкі і іншых беларускіх аўтараў. Напрыклад, словы адной з мес на вершы А. Адзінца ён пераклаў нават на латынь.

Асабліва ўдзячны быў С. Манюшка спеваку за падтрымку ў пачатку творчай дзейнасці. Прэзентацыя музычных твораў малавядомага на той час кампазітара дасведчанай пецябургскай публіцы адбывалася ў лютым 1849 г. Свае надзеі на поспех кампазітар цалкам звязваў з вакальным майстэрствам А. Банольдзі. Спявак як ніхто іншы валодаў навыкамі стварэння музычнага вобраза персанажаў манюшкавых твораў (Лірніка, Мацекі, Ёнтака і інш.). І Манюшка не памыліўся. Дзякуючы незвычайнай прыгажосці барытону, натуральнай, пазбаўленай умоўнасцей ігры спевака сталічная канцэртная аўдыторыя вельмі пазітыўна ацаніла творчасць кампазітара. Пасля гэтага ні адзін канцэрт, у якім выконваліся творы С. Манюшкі, не адбываўся без удзелу А. Банольдзі. У рэцэнзіі на адзін з канцэртаў (1857 г.) кампазітар пісаў: «На заканчэнне пан Банольдзі спяваў «Мацька», песню Манюшкі ў суправаджэнні аркестра: спяваў як заўсёды – па-майстэрску. Дарэмна я распісаў бы, жадаючы падаць хоць нейкае ўяўленне аб заслугах гэтага артыста: яны не стасуюцца пад аніякую рубрыку штодзённых музычных клопатаў...» [4]. У лісце з Парыжа жонцы Аляксандры (1858 г.) кампазітар просіць перадаць А. Банольдзі: «...што я яго чуліва абдымаю, што дзякую яму за перакладніцкую справу; што ўся найбольшая карысць, якую спадзяюся атрымаць з вандроўкі, будзе набыццё ўмацавання таго вышэйшага ў сабе пераканання, якое заўсёды меў пра яго артыстычнае выхаванне» [4]. З гэтых публікацый і іншых крыніц бачна, што аўтарытэт спевака ў вачах С. Манюшкі быў надзвычай высокі.

Сябры не развіталіся, нават калі заканчваліся тэатральны сезон. Амаль кожнае лета яны адпачывалі ў Друскеніках і там ладзілі канцэрты, дзе А. Банольдзі выконваў музычныя творы С. Манюшкі.

✎ **Перакладчык, кампазітар, фатограф**

Творчая дзейнасць таленавітага спевака не абмяжоўвалася толькі выканальніцтвам. Ён займаўся перакладамі музычных беларускіх твораў на італьянскую мову, сам складаў творы невялікіх жанраў. Так, еўрапейскай музычнай супольнасці ў 70–80-я гады XIX ст. вядомы раманс А. Банольдзі «Стары капрал» на вершы П. Ж. Беранжэ.

У Вільні спявак прымкнуў да кіпучай культурна-асветніцкай дзейнасці. Разам з Манюшкам ён заснаваў тут у 1854 г. таварыства святой Цыцыліі, мэтай якога было фарміраванне ў жыхароў Вільні мастацкага густу сродкамі духоўнай музыкі. Дзеля гэтага сябры праводзілі канцэрты, падчас іх выконваліся найлепшыя музычныя творы. Безумоўна, А. Банольдзі ўдзельнічаў у гэтых канцэртах, а С. Манюшка для таварыства падрыхтаваў уласны зборнік літургічных спеваў «Песні нашага касцёла», які пазней быў выдадзены ў Варшаве.

Зусім нечаканым было яшчэ адно захапленне спевака – фатаграфія, што толькі-толькі зараджалася ў свеце. Як вядома, адкрыццё спосабу ўвасаблення чалавека і навакольнага асяроддзя фотааб'ектывам звязана з імёнамі французаў Ж. Ньепса, Л. Дагера і англічаніна У. Г. Ф. Тальбата, якія ў 40-я гады XIX ст. на аснове дасягненняў фізікі і хіміі атрымалі першыя дакладныя адбіткі шэрага артэфактаў. Чулівы да інавацый, Банольдзі набыў складанае і вельмі дарагое на той час абсталяванне і адкрыў у Вільні фотамайстэрню з літаграфіяй, дзе ў здымках увасабляліся выбітныя постаці Беларусі, а таксама з'явы паўсядзённага жыцця. Даследчыкі беларускага фотамастацтва мяркуюць, што А. Банольдзі займаўся фатаграфіяй прафесійна. Шкада, але сёння мы не маем магчымасці па-сапраўднаму ацаніць унёсак А. Банольдзі ў станаўленне беларускага фотамастацтва: фотаспадчына майстра страчана. Аб яго майстэрстве, на наш погляд, можна меркаваць па адным фотаздымку, які сёння захоўваецца ў Варшаве ў Музеі Войска польскага.

На ім увекавечаны Кастусь Каліноўскі – кіраўнік паўстання 1863 г. у Беларусі. Даследчыкі выказваюць думку, што здымак быў зроблены не пазней лютага 1863 г. Зняты ў поўны рост, на нас пазірае поўны ўнутранай сілы малады мужчына. Позірк яго засяроджаны, сцянты, накіраваны ў невідому далечыню. Здаецца, ён прадчувае трагедыю, якая вось-вось абудзецца, але яна яго не палохае. Патрыёт гатовы ўзысці на сваю галгофу і аддаць маладое жыццё за свабоду беларускага народа. Падаецца, што А. Банольдзі ўдалося стварыць не проста этнаграфічны тыпаж ці каларытную

мадэль: фотааб'ектывам адлюстраваны лёс усяго народа. М. Раманюк, выдатны знаўца беларускага фотамастацтва, лічыць: «Партрэт настолькі выразны, што рэдкаму мастаку ўдалася ўзняцца хоць бы на ўзровень яго вобразнай структуры» [2, с. 31].

✎ Не здрадзіў ідэям вызвалення

Перадаць унутраны свет мужа па патрыёта, яго пачуцці Ахілес змог таму, што добра ведаў і разумеў К. Каліноўскага. Спеваку, на радзіме якога некалькіх гадоў вялася нацыянальна-вызваленчая барацьба, былі зразумелымі ідэі К. Каліноўскага, В. Урублеўскага, Ц. Далейскага, І. Здановіча і іншых патрыётаў Беларусі. Усім сваім гарачым сэрцам Ахілес далучыўся да іх справы. У фотамайстэрні, якая на пэўны час ператварылася ў канспіратыўнае месца сустрэч аднадумцаў, абмяркоўваўся план паўстання, выпрацоўвалася праграма, Урублеўскі і Каліноўскі на абсталяванні майстэрні друкавалі падпольную літаратуру.

Далучыўшыся да паўстанцаў, спявак ахвяраваў сваёй мастацкай кар'ерай. С. Манюшка, які у гэты час знаходзіўся ў Варшаве і займаў пасаду дырыжора опернага тэатра, настойліва прапаноўваў яму пераехаць да яго і стаць вядучым спеваком тэатра. Ф. Міладоўскі запрашаў у Парыж. Сябра быў удзячны ўжо вядомым кампазітарам за прапановы, але не мог здрадзіць ідэі вызваленчай барацьбы. У гэты час А. Банольдзі ўжо быў сябрам Літоўскага правінцыяльнага камітэта, які на кіраваў паўстаннем. Лісты да С. Манюшкі ён падпісваў не ўласным прозвішчам, а крыптаграмамі «Ёнтак», «Лірнік», «Мацек» – імёнамі герояў музычных твораў Манюшкі. Нягледзячы на канспірацыю, віленскай паліцыі ўдалося высачыць А. Банольдзі. Па загадзе генерал-губернатара Назімава ў студзені 1863 г. у Банольдзі зрабілі вобшыск. Былі знойдзены ўлікі, што сведчылі аб яго ўдзеі ў рэвалюцыйным руху. Спявак быў арыштаваны і ў лютым як іншаземны падданы высланы за межы Расійскай імперыі.

З'яўляючыся ўпаўнаважаным Літоўскага правінцыяльнага камітэта ў Парыжы, Ахілес імкнуўся адтуль дапамагач паўстанцам. На ўласныя сродкі і ахвяраванні тых, хто спачуваў паўстанцам, закупаў зброю і тайком перапраўляў атрадам, якія дзейнічалі ў Беларусі і Літве. Расійскім агентам Трэццяга аддзялення ўдалося высветліць месца знаходжання Банольдзі, яго арыштавалі, суд прыгаварыў змагара да пакарання смерцю. Выпадак дапамог яму ўцячы з турмы і перабрацца ў Францыю, дзе ён сустрэўся з В. Урублеўскім, якому таксама ўдалося пасля паражэння паўстання перабрацца за мяжу.

У гэты час Францыя была напярэдадні сацыяльнай рэвалюцыі, якая павінна была прывесці да ўтварэння дэмакратычнага грамадства, заснаванага на прынцыпах свабоды, роўнасці, братэрства. Урублеўскі і Банольдзі як удзельнікі паўстання ў Беларусі і Літве прапанавалі парыжскім камунарам свой ваенны досвед. Урублеўскаму, які спачатку атрымаў чын палкоўніка, а потым генерала, даручылі ўзначаліць адну з трох рэвалюцыйных армій, якая пад яго кіраўніцтвам мужа змагалася да апошняга дня існавання Парыжскай камуны. Банольдзі быў капітанам у рэвалюцыйным войску. У адным з баёў ён быў цяжка паранены і не мог трымаць зброю ў руках, але працягваў спяваць песні С. Манюшкі і тым самым натхняў камунараў. У. Мархель вельмі трапна перадаў пачуцці змагагра за шчасце ўсяго чалавецтва ў апошнія хвіліны жыцця: ён «памёр, граючы на ліры» [1, с. 32]. Свой рэдкі музычны талент А. Банольдзі ахвяраваў змаганню пад дэвізам «За вольнасць нашу і вашу!».

Жыццё і творчасць Джузэпе (Ахілеса) Банольдзі яшчэ раз пацвярджае думку, што эпоха рамантызму спарадзіла высокую духоўнасць, якая несла з сабой ідэі вызвалення і чалавечнасці. Дух, свабода, асоба мелі ў той час выключнае значэнне. Духоўнасць прарывалася ў сацыяльнае жыццё, і ўсё лепшае ў ім вынікала з гэтай крыніцы, адлюстроўвалася ў высокамаральных пачуццях і гераічных учынках такіх прадстаўнікоў рэвалюцыйна-дэмакратычнай плыні, як Ахілес Юзаф Банольдзі, якому Беларусь стала мілай Айчынай.

ЛІТАРАТУРА

1. **Мархель, У.** Крыніцы памяці / У. Мархель. – Мінск: Мастацкая літаратура, 1990. – 222 с.
2. **Раманюк, М.** Саюз промня і чалавечага геныя / М. Раманюк // Мастацтва. – 1992. – № 3. – С. 26–33.
3. **Скарабагатаў, В.** Зайгралі спадчынныя куранты / В. Скарабагатаў. – Мінск: Тэхналогія, 1998. – 154 с.
4. **Moniuszko, S.** Listy zebrane / S. Moniuszko. – Krakow, 1969. – 376 s.

Часопіс уключаны ў пералік навуковых выданняў Рэспублікі Беларусь для апублікавання вынікаў дысертацыйных даследаванняў.

Падпісана да друку 16.11.2016. Папера афсетная. Фармат 60x84¹/₈. Гарнітура «Georgia». Друк афсетны.

Фіз. друк. арк. 12. Ум. друк. арк. 11,16. Ул.-выд. арк. 10. Тыраж 1437 экз. Зак. 2783

Пасведчанне аб дзяржаўнай рэгістрацыі сродка масавай інфармацыі №709 ад 30.07.2010, выдадзенае Міністэрствам інфармацыі Рэспублікі Беларусь.

Адрас рэдакцыі: 220023, Мінск, вул. Макаёнка, 12.

Афіцыйны сайт у Інтэрнэце www.n-asveta.by, адрас электроннай пошты info@n-asveta.by

Тэлефоны: 267-62-68, 267-64-69, 267-33-97.

Установа «Рэдакцыя газеты «Настаўніцкая газета» Філіял «Рэдакцыя часопіса «Народная асвета».

Падпісныя індэксы: 74967 (інд.); 749672 (вед.)

Рэспубліканскае ўнітарнае прадпрыемства «Выдавецтва «Беларускі Дом друку» (ЛП № 02330/106 ад 30.04.2004). 220013, Мінск, праспект Незалежнасці, 79.